

Uti underdånig skrifvelse den 13 Maj 1867, angående ändringar i landtförsvarets organisation, har emellertid Riksdagen uttalat den åsigt, att alla till aflöning åt indelta arméen anslagna boställen skola ingå till Statsverket i den mån sådant författningesenligt kan ske; och då Riksdagen destoheldre torde sakna anledning att i förevarande speciela fråga fatta beslut i alldeles motsatt syftning, som motionären icke anført något förhållande, hvilket ens utmärker, att han sjelf ansett det från det allmännas synpunkt vara nyttigt och ändamålsenligt, att hans, enligt ordalydelsen i motionen, "efter nämnda afdelningschefs önskan" väckta förslag bifölles, hvilket i frågans nuvarande outredda skick i allt fall icke kunde ega rum, hemställer Utskottet

att motionärens i ämnet gjorda framställning må af Riksdagen lemnas utan allt afseende.

Stockholm den 25 Februari 1868.

Arv. Fr:son Posse.

N:o 37.

Ank. till Riksd. Kansli d. 27 Febr. 1868 kl. 11 f. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om upphörande af arrendet utaf Sala silfververk, m. m.

(I. A.)

Uti en inom Riksdagens Andra Kammare väckt motion (N:o 203), som blifvit till Stats-Utskottet remitterad, har Herr *J. E. Johansson* föreslagit, att Riksdagen måtte uti underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, att, sedan Sala bergslag numera vägrat ingå på de af Rikets åren 1862—1863 församlade Ständer föreslagna vilkor för upphörande af arrendet utaf Sala silfververk, Kongl. Maj:t täcktes låta samma arrende uppsäga, eller, om sådant icke läte sig göra, att Kongl. Maj:t måtte låta genom vederbörande embetsverk meddela bergslaget nödiga föreskrifter att efter *rätt bergsvis* anskaffa tidsenliga maskiner; att med ångkraft drifva silfververket, så att alla vattenuppdämningar för detsamma komme att upphöra;

att i öfrigt, med begagnande af de bästa så väl inom som utom landet använda methoder för silfvertillverkningen, drifva handteringen och att dertill använda betydligt ökad arbetskraft samt en omorganiserad förvaltning, på det att Statens och enskildas uppoffringar för silfververket måtte för framtiden försvinna, äfvensom att, derest bergslaget underlåte att ställa sig de sålunda erhållna föreskrifterna till efterrättelse eller dervid visade försummelse, Kongl. Maj:t måtte bergslaget från arrendet genast skilja.

För att Riksdagen må komma i tillfälle att rätt bedöma den icke ovigtiga men särdeles invecklade fråga, som nu åter blifvit bragt å bane, har Utskottet ansett nödigt att, i den mån sådant med tillgängliga handlingar under en begränsad tid kunnat verkställas, söka här åvägbringa någon utredning af ämnet, dervid Utskottet ansett sig böra till en början redogöra för uppkomsten af förhållandena i afseende å silfververket och deras utveckling till nuvarande ståndpunkt.

Sala silfververk har från urminnes tid varit en Kronans tillhörighet. Tid efter annan har det varit upplåtet på längre eller kortare terminer dels åt enskilda personer, dels åt det redan år 1624 inrättade Sala bergslag. Till Kammarrådet Gripenstjerna, som försträckte Kronan en ansenlig summa penningar, lemnades det år 1675 under förpantning; men sedan denna förpantning upphörde, öfverlät Konung Carl den XI, genom transport den 20 Januari 1682, silfververket med dess tillbehör och inventarier åt Sala bergslag till ett perpetuelt och everldeligt arrende, så länge bergslaget förmådde hålla det vid magt och efter rätt bergsvis detsamma drifva; dock förbehölls Kronans regale samt en fri disposition att, efter tillverkningen och välsignelsen, öka eller lindra afgiften. Genom samma transport öfverlemnades jemväl till bergslaget vindkörings-spanmålen och gården samt Kyllinge sågqvarn och mjölkqvarns tull, hvilken sednare äfven förut varit förlänt till underhåll åt fattiga och förlamade, som kunde blifva slagne i grufvan eller eljest vid hytteverken förderfvade. Likaledes uppiäts åt bergslaget arrendet af de sex Salberget underlagda s. k. nedre socknarne i Salbergs län, nemligen Sala, Möklinta, Norrby, Tärna, Kyla och Kumla, med tillstånd att af dessa räntor få i ved och kol förvandladt så mycket som bruket, emot betalning efter kronovärdering, tariffvade och icke uppbar i andra persedlar. Å detta arrende utfärdades af Kongl. Kammar-kollegium den 10 December 1685 särskildt kontrakt, ursprungligen blott för sex år, men detta kontrakt blef sedermera tid efter annan prolongerad. Bergslaget skulle deremot till Kronan inleverera det tillverkade silfret, med undantag af till konststaten anslagna 2,400 daler silfvermynt, emot en betalning af 10 daler samma mynt för lödiga marken. Bergslaget klagade derefter flera gånger att det vore omöjligt tillverka silfver för den utsatta betalningen. I anledning deraf och på det bergslaget icke skulle aftröttna med verkets drifvande blef betalningen förhöjd till 11, 11½ och år 1708 till 12 daler för lödiga marken, hvarefter bergslaget beviljades fri utmyntning för dess tillverkade silfver, dock till en början under

förbehåll att förhöjningen på myntet tillföle Kronan. Sedermera erhöi bergslaget år 1720, i anseende till sitt då beträngda tillstånd, hela utmyntningsfriheten. År 1738 anhöll bergslaget om vidare förmåner, men erbjöd sig att till Kronan erlægga hvar tionde mark af hvad utöfver ett visst quantum (1,000 lödiga marker) kunde tillverkas. Efter åtskilliga förslag till jemkning och reglering af bergslagens rättigheter och skyldigheter blef resultatet häraf "Kongl. Maj:ts Nådige Öpne Transport, hvarigenom Sala Silfververk framgent och evärdeligen, med visse betingade vilkor och förmoner, uppdrages till Sala Bergslag samt thess Ledamöter och Intressenter, gifven Stockholm i Råd-Cammaren then 9 September 1741", — den urkund, som, jemte Kongl. Kammar-kollegii arrendekontrakt angående räntorna af de sex nedre socknarne i Salbergs län af den 20 September 1743, ännu hufvudsakligen ligger till grund för bedömande af Kronans och bergslagens inbördes rättigheter och skyldigheter.

Af dessa handlingar, hvaraf Utskottet tagit kännedom, inhemtas, bland annat, att Kongl. Maj:t, å ena sidan eftersinnande, huru Sala silfververk må kunna upprätthållas, såsom för riket högst angeläget, så väl i anseende till det silfver, som årligen utur jorden, såsom ett nytt kapital, frambringades i dagsljuset, som ock att bergslaget, hvilket bestod af en myckenhet folk, af grufvedriften hade sin näring och uppehälle, men å andra sidan skärskådande och eftertänkande, huru Kronan, som förlänt verket åtskilliga förmåner, måtte deremot hafva någon inkomst, genom denna transportresolution efterlåtitt och beviljat Sala bergslag framgent och evärdeligen, så länge bergslaget förmådde efter rätt bergsvis hålla grufvan och silfververket vid magt och behörig drift, att få behålla verket, emot det att bergslaget till Kronan utgjorde och erlade tiondedelen af hela tillverkningen. Härvid voro för öfrigt flera vilkor stadgade, deribland här allenast torde böra omförmålas: att bergslaget förpligtades till Myntverket afemna allt det tillverkade silfret, hvaraf $\frac{1}{10}$ -delar förmyntades för bergslaget, som hade att derfor erlægga myntarelön och slagskatt efter Myntordningen; att om tillverkningen öfverstege 2,000 lödiga marker om året, bergslaget skulle, förutom tionde samt myntarelön och slagskatt, till Kronan betala en daler silfvermynt för hvarje mark af bergslagens $\frac{1}{10}$ -delar utaf detta öfverskott, och att, derest tillverkningen öfverstege 2,500 marker årligen, bergslaget då skulle äfven för hvarje öfverskjutande mark erlægga 1 daler 16 öre silfvermynt, på det Kronan måtte erhålla någon ersättning för den ränta och de dagsverken, som bergslaget till konststatens underhållande af Kronan innehade; att bergslaget tillförsäkrades att derefter och framgent till konststatens underhåll få orubbadt njuta alla de förmåner och förlåningar af hemman och räntor, som till silfververket och Sala stad af fordna Konungar blifvit donerade och hvaruti stads- och grufvejorden innefattades, utan ock derjemte grufvedrängshjelpen af hela Salbergs län, innefattande, förutom de förut omnämnda sex nedre socknarne, sex andra församlingar, nemligen Löfsta, Enåker, Nora, Wåla, Harbo och Huddunge, så

ock dagsverkspenningarne eller jordeboks- och mantalsdagsverken af de sex arrenderade nedre socknarne, jemte Kyllinge sågqvarn samt Kyllinge mjölkqvarns kronoqvarntull; att skogarne uti de tolt Salbergs socknarne skulle vara silfververket endast och allenast förbehållna, likmätigt alla derom utfärdade stadgar, förordningar och resolutioner; att bergslaget, såsom innehafvare af Kronans rätt, egde tillgodonjuta hvad allmogen och flere i nämnda 12 socknar enligt Kongl. förordningar, föreningar och kontrakter varit skyldige till silfververkets tjenst prestera, såsom konstgrafsbyggnad, dammars vidmagthållande, årensning, grässkärning, akterkörning, storstockskörsel m. m.; att vissa tjenstemän, som hade uppsigten öfver hushållning och ordning vid silfververket, bestodes aflöning å Kronans stat, hvarå äfven 20 daler silfvermynt uppfördes till årligt inköp af materialier till proberkammaren; att med hushållningen vid grufvan och silfververket samt dess bearbetande och drifvande m. m. visserligen skulle förblifva efter 1682 års transport och flera sedermera derom gjorda författningar; men att på det grufvedriften, såsom källan till bergslagets välstånd och upprätthållande så mycket bättre måtte befrämjas, de medel, dagsverken, spanmål och andra räntepersedlar, som till silfververket och såsom hjälp till konststaten och grufveförsöks drifvande endast och allenast blifvit anslagna, icke finge lemnas bergslaget till utbyte, på sätt förut skett, utan i stället den avance utdelas, som af grufvearbetet och silfvertillverkningen igenom sådana medel och bergslagets egen kassa kunde åstadkommas; dock att penningar alltid borde finnas i reserv till grufvans drift och således en god hushållning till bergslagets eget bästa iakttagas; samt att, beträffande arrendet af de sex nedre socknarne, att Kongl. Kammar-kollegium skulle det härom förut upprättade kontrakt genomse och renovera samt priset på persedlarne efter tidens beskaffenhet lämpa och utsätta. Uti 17:de punkten af ifrågavarande 1741 års transport förekommer slutligen följande märkliga stadgande: "Sidst ehuru väl Sala Silfververk är på förenämde sätt Bergslagen uppdragit, at innehafvas och nyttias i evärdeliga tider; Så vele Wi dock at bemälte Bergslag så hädan efter, som här tils, skal vara förbunden, att under Wårt Bergs-Collegii, samt Bergmästarens, Bergs- och Grufve-Rätternes inseende och Administration, ställa sig alla de Förordningar och Resolutioner till hörsam efterlefnad, som ther om antingen redan äro, eller hädan efter kunna blifva utfärdade, berörande så väl Grufvedriften som Bergslagens Oeconomie vid Silfververket, med thet mera, som ther af dependerar".

Till följd af föreskriften i ofvanberörda transport utfärdades af Kongl. Kammar-kollegium, på sätt ofvan förmåles, arrendekontrakt under den 20 September 1743 å räntorna af de sex nedre socknarne. Genom detta kontrakt uppläts åt bergslaget under perpetuelt arrende de uti en vid kontraktet fogad jordebok upptagna hemman och lägenheter i nämnda socknar, med deras uppgående årliga ränta, gårdar, vinterkörslor, vinds- och vaskekörningar, boskaps- och skjutsfärdspenningar, som jordeboken utvisade, så länge och ej vidare, än bergslaget efter

rätt bergsvis hölle grufvan och silfververket vid magt och med sådan full flit drefve detta verk, att, medelst Guds välsignelse, Kongl. Maj:t och Kronan deraf tillflöte den nytta och inkomst, som så väl transporten af den 9 September 1741 som arrendekontraktet åsyftade, samt bergslaget riktigt betalade arrendet, hvilket var utfäst till 6,715 daler silfvermynt, med viss förhöjning, då silfvertillverkningen öfverstege 2,000 lödiga marker om året. Under detta arrende voro icke inbegripna jordeboks- och mantalsdagsverken samt grufvedrängshjelpen af de sex nedre socknarne, emedan dessa räntor förut blifvit fritt lemnade bergslaget till konststatens och hyttverkens underhållande. Äfvenledes undantogs från de arrenderade räntorna mantalspenningarne af de Upsala akademi förlänta hemmans åboar med deras barn och tjenstefolk, emedan dessa mantalspenningar voro akademistaten anslagna. För öfrigt innehåller äfven detta arrendekontrakt uttryckligt förbud för bergslaget, att förbyta kol och ved eller de öfriga räntorna i andra persedlar; och som kolen och veden borde användas endast till silfververkets drift, förbjöds det äfven bergslaget att under hvad vilkor det vara måtte göra någon utdelning deraf sins emellan, utan skulle dermed förhållas på lika sätt som uti 1741 års transport föreskrifves om det, hvilket blifvit till konststaten anslaget.

På det silfververket icke skulle med tiden lida brist på nödigt timmer och storvirke, förklarades, genom särskildt nådigt Bref den 13 November 1741, att den så kallade Norra Allmanningen skulle vara silfververket förbehållen samt på allt möjligt sätt till framtiden besparas.

Af dessa förmåner eftergaf likväl sedermera bergslaget, enligt öfverenskommelse vid en år 1802 nedsatt kommission, dels knekteveden och knektekolen, som varit en lemning af allmogens skyldigheter emot den fordna knekteutskrifningen, dels ock de extra onera af ärensning, konstgrafsbyggnad, grässkärning, dammars underhållande, storstockskörsel m. m., hvilka ansågos hafva bort upphöra redan år 1652, emot då, genom samma års Riksdagsbeslut, allmogen ålagda vissa mantals-, öke- och dränge-dagsverken; hvarjemte öfverenskommelse vid samma kommission träffades, rörande smärre lindringar i utgörandet af mantalsveden och mantalskolen samt grufvedrängshjelpen.

Sedan emellertid silfvertillverkningen aftagit, men räntepersedlarne efter kontraktets afslutande stigit mera än dubbelt i värde mot silfret, föranleddes häraf Rikets Ständer vid 1809 och 1810 årens riksdag att uti underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, att en vetenskaplig undersökning vid bergverket om grufvans och silfververkets beskaffenhet måtte anställas af kunnige bergsmän, samt åt dem äfven uppdragas att höra bergslaget om vilkoren för en ny reglering af kontraktet och grufvedriften, så att ett aital måtte kunna träffas, hvarigenom intressenternes bestånd och ortens fördel kunde med någon vinst för Statsverket förenas.

Med bifall till denna underdåniga anhållan förordnade Kongl. Maj:t, genom nådigt Bref den 26 Mars 1810, Bergsrådet Rethoff och Bergshauptmannen Pihl att

verkställa ifrågavarande undersökning och att höra bergslaget om villkoren för en ny reglering af kontraktet och grufvedriften. Bergslaget åberopade emellertid helgden och orubbligheten af de ingångna kontrakten och förmenade att resultaten af de vetenskapliga undersökningarne, i den mån dessa kommit silfververket till godo, skulle minska Statsverkets förlust. Bergskollegium, som afgaf utlåtande i frågan, instämde hufvudsakligen med bergslaget, men föreslog tillika åtskilliga åtgärder för vinnande på annat sätt af det utaf Rikets Ständer afsedda syftemål, bestående dessa åtgärder hufvudsakligen deri, att af de besparingar, som under en tid af 25 år hunne samlas af anslagen till silfververket, en fond skulle inrättas för grufvedriftens uppehållande i framtiden, hvarmedelst, i förening med en påräknad högre silfvertillverkning, efter nämnda års förlopp Statens förlänningar skulle kunna till det mesta indragas och ersättas. Häröfver hördes ånyo bergslaget. Frågan underställdes Rikets Ständer både vid 1818 och 1823 årens riksmöten, men ledde icke då till någon uppgörelse. Slutligen godkände Rikets Ständer vid 1828—1829 årens riksdag ett af Kongl. Maj:t framställt, af bergslaget förut antaget förslag till reglering af en framtida ersättning för de förluster, Kronan genom förlänningarne nödgades vidkännas; varande detta förslag hufvudsakligen af det innehåll att, emot det ingen rubbning egde rum, hvarken i Sala stads privilegier af år 1624, eller transporterne af åren 1682 och 1741, med hvad deraf härflöte rörande tionden, myntarelön och slagskatt, eller förlänade rättigheter till konstens underhållande, samt att Norra Allmanningen till silfververkets disposition öfverlemnades, en fond af bergslaget inrättades till bergsbrukets framtida upprätthållande utan vidare begagnande af 1743 års arrendekontrakt, såmedelst: att, vid en tillverkning af 2,500 lödiga marker, silfververket skulle afsätta 500 R:dr Banko samt sedermera derutöfver 100 R:dr Banko för hvarje fulla 100 lödiga marker, hvarmed silfvertillverkningen öfversköte beloppet af 2,500 lödiga marker, hvilka årliga afsättningar till fonden skulle utgå i silfver efter de sednare årens medelkurs, så att vid en tillverkning af 2,500 lödiga marker årliga tillskottet utgjorde 185 Specie-silfver-Riksdaler samt för fulla 100 lödiga marker derutöfver 37 Specie-silfver-Riksdaler; att berörda fond, icke allenast genom de årliga tillskotten, utan ock genom ränta, som af medlens ändamålsenliga fruktbargörande härflöte, skulle bildas och fondens tillgångar, så fort sådant efter hand kunde ske, nedläggas uti jordegendom, som emot viss spanmålsränta utarrenderades; samt att, när på detta sätt en så stor fond hunnit samlas, att årliga afkastningen deraf utgjorde eller motsvarade 1.100 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, en afkastning, hvilken efter antagen medelmarkegång för spanmålen af 6 R:dr 32 sk. Banko för tunnan, kunde anses ungefärligen uppgå mot bergslagets vinst af 1743 års arrendekontrakt, silfververkets afsättningar till fondens förökande komme att upphöra, hvaremot bergslaget då, från samma tid, skulle antingen till Statsverket betala de genom kontraktet utarrenderade räntorna till fulla värdet efter årliga markegången, med bibehållande af kontraktet i allt öfrigt, eller ock komme det att då

genast upphöra samt räntorna att till Statsverket öfverlemnas, allt efter som sådant vid den tidpunkten kunde befinnas vara för Staten eller silfververket lämpligast; men den samlade fonden jemte dess afkastning skulle i alla fall blifva med silfververket orubbeligen förenad, dock att afkastningen årligen användes till samma ändamål, som om behållningen af räntorna vore stadgad.

För förvaltningen af denna fond, kallad *Sala Silfververks Rän-te-ersättnings-fond*, utfärdades af Kongl. Maj:t under den 14 Maj 1831 nådigt reglemente. Fondens tillgångar uppgingo den 1 November 1866, på sätt Stats Utskottets Utlåtande N:o 6 vid innevarande riksdag utvisar, till ett sammanlagdt belopp af 207,609 R:dr 66 öre R:mt.

Enligt Kongl. Brefvet den 14 Oktober 1853 erhöll bergslagsstaterna en förändrad organisation, Grufverätten i dess förut varande form — den utöfvade administrationen och den ekonomiska förvaltningen af silfververket — upphörde och Bergslags-styrelsen, bestående af en bergshauptman, såsom ordförande, en grufveingeniör och tre af bergslaget bland delegare i grufvan och silfververket utsedde ledamöter, öfvertog administrationen och förvaltningen; hvarjemte de med löner å Kronans stat försedde bergsfiskals- och bergsgevaldiger-tjensterna indrogos.

För beredande af ränteförenklings fördelar åt de skattskyldige i Salbergs län beviljades af Rikets Ständer vid 1859—1860 årens riksdag ett förslagsanslag, motsvarande värdet af 185 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, att årligen efter medelmarkegångspris bergslaget tillhandahållas, i ersättning för bergslagets förlust å grufvedrängssädens och dagsverkspenningarnes förvandling, samt för den å de arrenderade räntornas förenkling uppkommande förlust meddelades nedsättning i arrendet med 450 R:dr R:mt årligen, till dess framdeles, då ersättningsfonden hunnit till sin föreskrifna storlek, räntorna kunde till Statsverket återgå.

Under anförande hufvudsakligen, hurusom det vore i högsta måtto angeläget, att frågan om Sala bergslags rätt till fortfarande arrende af silfververket snart blefve afgjord, enär Kronan genom arrendet tillskyndades stora förluster, uppgående till ett årligt belopp af omkring 20,000 R:dr, förutom en högst betydligt minskad afkastning af jordbruket, hvilken icke kunde till siffran beräknas, samt då det syntes antagligt att jemväl bergslagsintressenterne kunde finna med sin fördel förenligt att, emot erhållande af nöjaktig ersättning, afstå från arrendet af silfververket, anhöllo Rikets Ständer, uti underdånig skrifvelse den 25 Juli 1863, att bergslagsintressenterne måtte höras, huruvida och på hvad vilkor de kunde vilja afstå från ifrågavarande arrende, äfvensom att Kongl. Maj:t, efter vederbörandes hörande, måtte aflåta nådig Proposition i ämnet. Enligt hvad Utskottets Utlåtande N:o 63 vid 1865—1866 årens riksdag utvisar, hade emellertid bergslaget, i frågan hördt, efter omröstning förklaradt, att detsamma icke ville afträda silfververksarrendet, utan påyrkade dess orubbade bibehållande, och Kongl. Maj:t hade icke funnit skäl att då i ämnet vidtaga annan åtgärd, än att till Rikets Ständers kännedom meddela hvad i frågan förekommit.

Slutligen

Slutligen har nästlidna års landsting i Westmanlands län hos Kongl. Maj:t gjort underdånig framställning, angående aflåtande till Riksdagen af nådig Proposition om Sala bergslags skiljande från arrendet, och att vattenuppdämningarne för silfververkets drivande i följd deraf måtte upphöra. Denna, på Kongl. Maj:ts nådiga pröfning beroende framställning lärer vara remitterad till utlåtande af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet.

Beträffande Kronans såväl omedelbara som medelbara förluster i följd af ifrågavarande arrende anser Utskottet sig, hufvudsakligen med ledning af ett utaf Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Westmanlands län, i anledning af enskild persons köpeanbud å silfververket, år 1862 afgifvet underdånigt utlåtande, böra meddela följande:

Bergslaget har af Staten för åren 1841—1860, efter uppgjord beräkning, i medeltal årligen åtnjutit:

1:o	Inkomsten af Kyllinge qvarn	876: 10.
2:o	Räntorna af de 6 nedre socknarne	20,779: 51.
3:o	Grufvedrängshjelpen och öfriga konststatsmedel	10,475: 85.
4:o	Lönerna på Kronans stat till tjenstemännen vid verket	2,700: 79.
5:o	Till inköp af materialier vid proberkammaren	10: —
	Tillsammans R:dr R:mt	34,842: 25.

Kronan har deremot af bergslaget för samma tid årligen i medeltal åtnjutit:

1:o	Arrende för de 6 nedre socknarne	3,191: 5.
2:o	Silfvertionde	11,745: 17.
3:o	Myntarelön och slagskatt	3,658: 57.
	Tillsammans R:dr R:mt	18,594: 79.

Statens årliga förlust har således utgjort 16,247: 46.

Då emellertid myntarelönen och slagskatten i sjelfva verket icke äro annat än ersättning för ett af Statens myntverk lemnadt arbete, hvilket bergslaget, likasom andra silfveregare, hvilka åtnjutit förmånen att få sitt silfver genom Statens prägel gångbart i allmänna rörelsen, bort godtgöra, synes denna böra frånräknas de på grund af kontraktet erhållna förmåner och tilläggas förlusten med 3,658: 57.

hvidan Statens förlust för nämnda år i medeltal uppgått till . . . 19,906: 3.

Härtill kommer dock numera beloppet af den ersättning, som till bergslaget utgår derför, att de skattskyldige inom Salbergs län kommit i åtnjutande af ränteförenklingens fördelar, utgörande denna ersättning värdet af 185 tunnor spannmål

och en nedsättning af 450 Rdr i det årliga arrendet för räntorna, tillsammans omkring 3,000 Rdr.

Ytterligare ökas denna förlust:

- a) med beloppet af de räntor, hvilka frångå Kronan, i följd deraf att förmedling erhållits å hemman, hvilka genom vattendämning vid silfververket lida vattenskada. Sådan förmedling uppgifves af motionären hafva skett, så att $33\frac{1}{16}$ mantal blifvit nedsatta till $9\frac{1}{16}$ mantal;
- b) genom vederlag till Enåkers bys frälsehemman för vattenskada. Detta vederlag uppgick efter 1803 års markegång till 22 Rdr 33 sk. 6 rst.;
- c) genom ersättning till 163 rotar i Salbergs län för grufvedrängshjelpen, utgörande denna ersättning 1 tunna spanmål för hvarje rote;
- d) i följd af lindring i roteringen inom Salbergs län. I öfriga delar af Westmanlands län utgöra nemligen tvänne mantal rote för en karl, men här äro 3 mantal anslagna till en rote. Härigenom uppkommer en minskning af ungefär 63 soldater;
- e) genom uteblifven inkomst af Kyllinge såg och all den jord, som blifvit åt Bergslaget upplåten. Denna jord består dels af grufvejorden, 2,062 tunnland 14 kappland, dels af krono-, stads- och bergsmans-jorden, 2,045 tunnland, utom torp-egor, äfvensom allmäningarne.

Statens förlust, som Utskottet icke med tillförlitlighet kan uppskatta, uppgår uppenbarligen till betydligt högre belopp, än hvad vid 1862—1863 årens riksdag uppgafs, eller 20,000 Rdr årligen. Dertill kommer slutligen enskildes förlust i följd af vattendämningen. Den jord, som derigenom ständigt hålles under vatten, uppgifves af motionären, enligt vid motionen fogade intyg, uppgå till minst 2,750 tunnland. Dessutom finnes, jemväl enligt motionärens uppgift, minst 6,350 tunnland god och odlingsbar mark, som i anseende till vattendämningen icke kunde förbättras, samt minst 2,000 tunnland skogsmark, som vore af vattendämningen fördränkt.

Hvad i denna fråga sålunda förekommit har Stats-Utskottet tagit under sorgfällig ompröfning, och dervid, oaktadt det ihärdiga motstånd som från bergslagens sida mött för en i högsta måtto önskvärd slutlig reglerig af hela ifrågavarande angelägenhet, funnit att den ofta framträdande tanken derpå icke bör öfvergifvas. De faktiska förhållanden, Utskottet här ofvan framställt, innebära, enligt Utskottets tanke, mer än tillräckligt stöd för en sådan åsigt, och frågan, från det allmännas synpunkt sedd, är af den synnerliga vikt, att den icke bör eller kan förfalla. Om än de vid upplåtelse tiden i allmänhet gällande nationalekonomiska åsikter samt svårigheten att, under en tid då förbud mot export af ädla metaller förefanns i nästan alla länders tull-lagstiftningar, på annat sätt fylla landets ound-

gängliga behof af sådana metaller, må utgöra en nöjaktig förklaringsgrund, hvarföre Staten underkastade sig dessa uppoffringar för erhållande af en, efter nutidens måttstock, jemförelsevis ringa qvantitet silfver, så följer ingalunda deraf, att, under nu betydligt förändrade förhållanden, Staten allt framgent skulle på samma sätt tillvägagå. För öfrigt var det med bergslaget under åren 1741 och 1743 träffade aftal för Statsverket ursprungligen föga betungande. Det var nemligen uppgjort efter en sådan beräkningsgrund, att bergslaget deraf skulle njuta fördel, då årliga silfvertillverkningen vore under 2,900 lödiga marker, men att Statsverket deremot erhöle behållning, i den mån tillverkningen öfverstege denna qvantitet. Förhållandet har dock under tiden derefter i högst väsendtlig mån förändrats, i följd deraf att värdet å räntepersedlarne och öfriga åt bergslaget upplåtna förmåner mångdubblats. Upplåtelsen af dessa förmåner afsåg dock endast att upprätthålla silfververket, "såsom", enligt ordalydelsen i upplåtelsen, "för Riket högstangeläget", men icke att bereda bergslaget någon annan förmån. än att erhålla den vinst, som af sjelfva grufvearbetet och silfvertillverkningen, förkofrade och utvecklade genom så väl det af Staten lemnade betydliga understödet som medelst bergslagets egna medel, kunde härflyta. I sådant hänseende stadgades förbud mot det förut inrotade missbruket att lemna bergslaget till utbyte de medel, dagsverken, spanmål och andra räntepersedlar, som Kronan endast och allenast anslagit till silfververket och såsom hjälp till konststaten och grufveförsöks drivande. Då emellertid värdet af dessa anslag under tidens lopp betydligt stigit, och Statens understöd för silfververket nu är vida större än fordom, synes det Utskottet som skulle bergslaget, med så ansefliga hjälpmedel, hvilka endast för det afsedda syftmålet få användas, vara i tillfälle att så utveckla handteringen och tillegna sig de utmärktaste methoder för tillverkningens bedrifvande, att någon den ringaste tvekan icke kunde, på sätt likväl hittills skett, uppstå derom, att bergslaget, såsom kontraktet föreskrifver, efter *rätt bergsvis* håller grufvan och silfververket vid magt och behörig drift — ett uttryck, som vid olika tider måste ega olika betydelse, men synes innebära en förpligtelse för bergslaget att städse följa framstegen i handteringen och icke qvarstå vid föråldrade methoder, äfven om dessa på sin tid varit utmärkta. Utskottet har, utan att ega någon särskild kännedom om det sätt, hvarpå silfvertillverkningen och grufvearbetet af bergslaget bedrifves, ansett sig icke sakna anledning ifrågasätta, huruvida icke de till Bergslagets förfogande för handteringen bästa lemnade betydliga tillgångar må medgifva, att verkets drift verkställdes genom ångkraft, så att uppdämningarne för verkets drivande med vatten, hvilka förorsaka särdeles betydliga förluster, kunde upphöra. Om vid undersökning det skulle befinnas att verkets tillgångar ej helt och hållet sådant medgifva, föreställer sig Utskottet, att vederbörande strand- och jordegare, hvilka af uppdämningens upphörande skulle hemta den väsendtligaste fördelen, icke skulle vara obe-

nägne att i någon mån deltaga i kostnaden. Kronan borde äfven, till minskning af förlusten å arrendet, deraf kunna hemta någon fördel. De hemman, som i anseende till vattenskada erhållit förmedling, synas nemligen, om vattenskadan upphör, böra återtaga sitt ursprungliga mantal och dermed följande ränta och rote-ring, så vidt hinder af förut gjorda utfästelser derfor icke möter, hvarom utredning äfven synes vara erforderlig. Skulle efter verkställd undersökning och ved hörandes hörande det befinnas lämpligt, att verkets drift verkställdes genom ångkraft; så enär bergslaget enligt 1741 års transportresolution, är skyldigt att ställa sig alla de förordningar och resolutioner till hörsam efterlefnad, hvilka, rörande så väl grufvedriften som bergslagets ekonomi vid silfververket med det mera som deraf dependerar, förut varit eller hädanefter kunna blifva utfärdade, synes hinder för en sådan åtgärds vidtagande icke böra möta, äfven om bergslaget icke dertill lemnar sitt medgifvande. De så kallade perpetuela arrendeaftalen, på hvilkas orubbliga bestånd bergslaget städse yrkat, och uti hvilka Utskottet, utan bergslagets samtycke, icke heller kan ifrågasätta någon rubbning, så vida bergslaget uppfyller sina deri åtagna skyldigheter, äro nemligen icke arrendekontrakt af vanlig beskaffenhet, enligt hvilka kontrahenternes inbördes rättigheter och skyldigheter äro noga bestämda och den ena kontrahenten efter aftalets afslutande icke eger meddela den andra kontrahenten föreskrifter angående hans åligganden, utan har i dessa aftal den ena kontrahenten, Kronan, förbehållit sig rättighet att ensam bestämma i de viktiga frågor, hvaraf arrendets mer eller mindro förmånlighet för den andra kontrahenten, bergslaget, är beroende, nemligen angående grufvedriften och silfververkets hela ekonomi.

Men om, med begagnande af den rätt Kronan eger och under förutsättning att nödiga medel dels äro att tillgå, dels varda af vederbörande strand- och jordegare tillskjutna, uppdämningsfrågan, hvilken motionärens framställning synes företrädesvis afse, skulle, äfven utan något medgifvande från bergslagets sida, kunna erhålla en tillfredsställande lösning, hvilket vore i högsta måtto önskvärdt, återstår i allt fall frågans reglering i öfrigt, och en sådan reglering lär väl under närvarande förhållanden näppeligen kunna utan bergslagets medgifvande komma till stånd. Tidpunkten för en sådan reglering, hvarigenom arrendet komme helt och hållet att upphöra, synes emellertid nu icke vara olämplig, då ränteersättningsfonden, hvars behållning för närvarande torde uppgå till omkring 230,000 Rd:r, snart, om icke redan, lär hafva stigit till det belopp, vid hvars uppnående bör afgöras, antingen bergslaget då skall till Statsverket betala de arrenderade räntorna till fulla värdet, med bibehållande af kontraktet i öfrigt, eller ock detsamma komma att upphöra och räntorna till Statsverket öfverlemnas, allt efter som sådant kan vara för Staten eller silfververket lämpligast.

I anseende

I afseende å den särskilda frågan, angående tidpunkten då ränteersättningsfonden må hafva uppnått det belopp, att reglering i nyssberörda hänseende bör ega rum, förekommer, att, enligt det vid 1828—1829 årens Riksdag fattade beslut, fondens samlande borde fortgå, till dess afkastningen deraf utgjorde eller motsvarade 1,100 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, en afkastning, som, enligt bergslagets beräkning af spanmålen till ett medelpris af 6 R:dr 32 sk. banko eller 10 R:dr R:mt för tunnan, motsvarade ungefärliga vinsten af 1743 års arrendekontrakt. Denna vinst beräknades alltså uppgå till 11,000 R:dr årligen. Då emellertid priset å spanmål numera vida öfverstiger 10 R:dr för tunnan, skulle, under förutsättning att värdet å de i räntorna ingående persedlarne, af hvilka en del utgå efter kronovärddi, icke stigit i samma förhållande, mindre qvantitet spanmål än 1,100 tunnor erfordras för att efter nu gällande pris bereda full godtgörelse för ifrågavarande vinst.

Skulle bergslaget, hvars vinst å den jämförelsevis obetydliga silfvertillverkningen — den uppgick för redogörelseåret 1866 till 3,662 lödiga marker, 6 lod och 6 grän fint silfver — synes vara ringa i förhållande till värdet af Statens och och enskildes uppoffringar för silfververket, fortfarande vägra att på antagliga vilkor afstå från de förmåner, som till grufvans och silfververkets drift blifvit bergslaget förlånade, så torde angeläget vara att en noggrann kontroll åvägabringas deröfver, att ifrågavarande förmåner, hvilka numera till väsendtlig del utgå i penningar, uteslutande tillgodokomma det afsedda ändamålet så att icke sådana missbruk dermed må kunna ega rum, som före 1741 föröfvats. En sådan kontroll synes numera vara nödvändig, sedan förmånernas utgörande in natura i det närmaste torde hafva upphört och derigenom äfven den särskilda kontroll, som låg i det uttryckliga förbudet att annorledes än in natura uppbära prestationerna, hvilka alltså enligt förut gällande föreskrifter måste komma grufvan och silfververket till godo.

På grund af hvad Utskottet anfört, får Utskottet hemställa,

att Riksdagen måtte uti underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t, efter vidare utredning af frågan, täcktes ånyo låta höra Sala bergslag om och på hvilka vilkor det må vara villigt att afstå från hela ifrågavarande arrende och i sådant fall till Riksdagen aflåta nådig Proposition i ämnet, men att, i händelse bergslaget skulle fortfarande vägra att ingå på reglering af frågan, Kongl. Maj:t täcktes dels anbefalla nödiga åtgärder för erhållande af noggrann kontroll deröfver, att bergslaget efter rätt bergsvis drifver verket, och att alla de förmåner, som blifvit till verket förlånade, uteslutande må på ett ändamålsen-

ligt sätt komma detsamma till godo, dels ock låta vidtaga åtgärder ledande dertill, att vattenuppdämningen vid silfververket må om möjligt upphöra.

Stockholm den 25 Februari 1868.

Arv. Fr:son Posse.
